

ב"ה

עוֹמֵק הַפֶּשֶׁט עיונים ברצ"י

פ' תשא

על פי 'לקוטי שיחות' כרך יא

להערות, הארות ו'הקדשות'
ולהצטרפות לרשימת התפוצה

אנא לפנות לדוא"ל

rizs@neto.bezeqint.net

או לטלפון

08-6882799 / 050-4125205

© כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

א

בפירוש התיבות "ויצר אותו בחרט" (לב, ד) מאריך רש"י בשני אופנים / מדוע הוצרך רש"י להביא שתי ראיות על כך ש"חרט" הוא "לשון סודר" (לפירוש הראשון) / למה מקשר רש"י (בפירוש השני) את "חרט" עם "אותיות ושקדים" / הרמז בלשון הכתוב שמעתיק רש"י - "בחרט אנוש"

ב

"ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה" (לב, ד) - ומפרש רש"י: "יש לתרגמו בשני פנים. האחד .. והשני"; ביאור לשון מיוחדת זו / הקושי בפירוש הראשון: מלשון הכתוב משמע שאהרן הוא שעשה את צורת העגל / הקושי בפירוש השני: מהמשך הכתובים משמע שנעשה העגל שלא לדעת אהרן / ביאור הרמז שבהמשך ה'דיבורים' ברש"י על פסוק זה - בדרך הפנימיות

ג

"וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו" (לד, ח) - ומפרש רש"י: "כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו" / יש מפרשים שמשה מיהר להשתחוות לאחר ששמע את י"ג מדות הרחמים, אמנם רש"י בא לחדש שמשה השתחוה עוד קודם לכן / בדרך הפשט אין לומר שמשה השתחוה באמצע הדיבור של הקב"ה

"וַיִּתְּפְּרוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמוֹי הַזֶּהב אֲשֶׁר בְּאֲזִיָּהֶם
וַיִּבְיֵאוּ אֶל אַהֲרֹן. וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיַּצַּר אֹתוֹ בְּחַרְט
וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסַּכָּה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הֶעֱלֹדְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (לב, ג-ד)

-רש"י-

ויצר אותו בחרט - יש לתרגמו בשני פנים:
האחד - 'ויצר' לשון קשירה, 'בחרט' לשון
סודר, כמו 'והמטפחות והחריטים', 'ויצר
ככרים כסף בשני חריטים';

והשני - 'ויצר' לשון צורה, 'בחרט' כלי
אומנות הצורפין שחורצין וחורטין בו
צורות בזהב, כעט סופר החורט אותיות
בלוחות ופנקסין, כמו 'וכתוב עליו בחרט
אנוש'. וזהו שתרגם אונקלוס 'וצר יתיה
בזיפא' - לשון זיוף, הוא כלי אומנות
שחורצין בו בזהב אותיות ושקדים,
שקורין בלע"ז ני"ל, ומזייפין על ידו
חותמות:

כבר נודע מפי ספרים ומפי סופרים, גודל הדיוק בלשון רש"י עד להפליא; וגם בנידון דידן, יש לדייק היטב בלשונו, ולמצוא ה"צריכותא" בכל פרט ופרט שמביא, כדלקמן.

"חַרְט" – יחיד, "חַרְיִיטִים" – רבים

בפירוש הראשון - יש לדייק: למה הוצרך לשני פסוקים כדי להוכיח אשר "בחרט" הוא "לשון סודר" (שלכן "ויצר לשון קשירה")?

וגם: למה שינה מסדר הכתובים¹, והקדים את הפסוק "והמטפחות והחריטים" אשר בספר ישעי² להפסוק "ויצר ככרים כסף בשני חריטים" אשר בספר מלכים³?

והביאור בזה:

לשון הפסוק במלכים "ויצר ככרים כסף בשני חריטים" הרי הוא דומה ממש להפסוק כאן. ולכן, אין רש"י יכול להתחיל ולהביא אותו כראיה על זה ש"חרט" הוא סודר (מין בגד, כעין ארנק), דבר שקושרים אותו - כי אין הלשון שם מוכיח יותר מכאן;

וזהו שמדייק רש"י ומקדים הפסוק בישעי' - "והמטפחות והחריטים", אשר שם מפרט הכתוב מינים שונים בלבושים ותכשיטים, ומבואר (מתוך הסמיכות) שגם "חריטים" הם מין הדומה ל"מטפחות", ומובן שהכוונה היא לסודרים שקושרים אותם.

אמנם אין די בפסוק זה לבדו, כי יש מקום לבעל דין לטעון ש"חריטים" לחוד ו"חרט" לחוד (ולשון רבים של "חרט" הוא "חַרְיִיטִים" - וכמו "חסד-חסדים", "חרב-חרבות" ועוד); ואם כן, אמנם "חריטים" הם "סודרים" שקושרים אותם - אבל "חרט"

1. המבואר בכבא-בתרא יד, ב.

2. ג, כב.

3. מלכים-ב, ה, כג.

(שבפסוק דידן) אינו "סודר", ומעתה "ויצר" אינו מלשון קשירה. ושוב אין לנו ראייה מהפסוק שם, כי לא קרב זה אל זה.

ולזה מביא רש"י גם את הפסוק במלכים ששם נאמר "ויצר .. בשני חריטים" - שמשם ראייה מוכחת אשר "ויצר" הוא לשון קשירת סודרים (כי שם נאמר "חריטים" בלשון רבים - ממש כהלשון בישעיה: "והמטפחות החריטים"); ולאחר שנתברר לנו "ויצר .. בשני חריטים" פירושו שקשר בסודרים, מובן שגם כאן פירוש "ויצר אותו בחרט" הוא שאהרן קשר את הזהב בתוך סודר.

הווי אומר: עיקר ראייתו של רש"י היא מהפסוק במלכים - "ויצר ככרים כסף בשני חריטים" אשר הוא דומה ממש להפסוק כאן, וכשם ששם כוונת הכתוב שהוא צרר וקשר את הכסף בתוך סודרים ("חריטים" לשון רבים), כך כאן הפירוש שאהרן צרר וקשר את הזהב בתוך סודר ("בחרט" לשון יחיד);

אך כדי להוכיח דבר זה עצמו, ש"חריטים" שבמלכים פירושו "סודרים", לזה מקדים רש"י את הפסוק בישעיה שמשם מוכח שלזה הכוונה בתיבת "חריטים".

מה ענין שקדים לעגל?

בפירוש השני - יש לדייק: רש"י מבאר אשר "חרט" הוא ("זיפא", דהיינו) "כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקדים"; ולכאורה, למה תפס רש"י דוקא "שקדים"? ובכלל, למה הוצרך להזכיר גם "אותיות" וגם "שקדים"?

והביאור בזה:

שלא כטעות העולם, אין כוונת רש"י לפרי הנקרא "שקדים" (ומה ענינו לכאן?!), אלא, כמו שכתב כבר רש"י בפרשת תרומה⁴ בפירוש תיבת "משוקדים": "כתרגומו,

---

4. כה, לג.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

מצויירים היו, כדרך שעושיין כלי כסף וזהב שקורין ניאל"ר". והכוונה כאן, שכלי אומנות זו משמש גם לכתובת אותיות וגם לחריצת ציורים.

ושיעור דברי רש"י כך הוא:

בתחילה מפרש רש"י אשר "ויצר אותו בחרט" פירושו שאהרן עשה צורה בזהב, על ידי "כלי אומנות הצורפין שחורצין וחורטין בו צורות בזהב" - שזהו פירוש "בחרט".

אמנם הוקשה לו על כך - תיבת "בחרט" נמצאת עוד פעם במקרא, "וכתוב עליו בחרט אנוש"⁵; ומאחר שמפורש "וכתוב עליו בחרט" הרי משמע שאין זה "כלי אומנות .. שחורצין וחורטין בו צורות בזהב", אלא עט שכותבים בו אותיות!

וליישב זה מאריך רש"י, ש"חרט" אינו שם של כלי מסויים (שאז הכלי שחורצין בו צורות אינו הכלי שכותבין בו אותיות), אלא שנקרא כן על שם פעולת החריטה - ולכן, כשם שמתאים השם "חרט" על "כלי אומנות .. וחורטין בו צורות בזהב", כמו כן יתכן לשון "חרט" ב"עט סופר החורט אותיות בלוחות ופנקסין".

ולזה מוסיף רש"י ראייה מתרגום אונקלוס: "וזהו שתרגם אונקלוס 'וצר יתיה בזיפא', לשון זיוף, הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקדים" - היינו שהוא כלי המשמש הן לכתובה של אותיות והן לחריצת ציורים (ולכן נקרא "זיפא" - כי "מזיפין על ידו חותמות": הכלי נקרא על שם הפעולה שנעשית על ידו, והיא הזיוף).

טעותו של אנוש (בן שת)

ויש להוסיף - בדרך הרמז:

---

5. ישע'י ח, א.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

רש"י בפירושו השני מביא את לשון הכתוב "וכתוב עליו בחרט אנוש" - ולכאורה, לצורך פירושו די בהתייבות "וכתוב עליו בחרט", שמהם רואים ש"חרט" שייך לפעולת הכתיבה והרשימה, ולמה הוצרך לתיבת "אנוש"?

ויש לומר, ובהקדים:

פירושו השני של רש"י נראה מוקשה ביותר⁶. כי, להפירוש הראשון, אהרן רק קשר את הזהב בתוך בגד ("סודר") והשליכו לאש (וזה שיצא צורת עגל - עבודה זרה - לא היה באשמתו); אך לפירוש זה השני, נמצא שאהרן בעצמו הוא שעשה (על ידי ה"חרט") את צורת העגל בתוך הזהב! והלא אפילו לפי "פשוטו של מקרא", נראה וניכר גודל קדושת וצדקת אהרן - ואיך יתכן שאהרן בעצמו צר צורת העגל, עבודה-זרה!?

ועל כרחנו (וכמו שהאריכו בזה במפרשי התורה), שבתחילה לא ביקשו עבודה-זרה, דבר שיהיה במקומו של הקב"ה ח"ו, אלא רק "ממוצע" במקום משה (אלא שאחר כך נסחבו קצתם בחטא העגל, עד שחשבוהו לעבודה-זרה ממש).

והשורש לטעות ולחשוב כן - שהעגל יכול להיות "ממוצע" ו"מורה דרך" במקום משה - הוא מזה שעיקרו של המשכן והמקדש היה הארון ושני הכרובים; ובמילא שיש לדמות שהכרובים הם כעין "ממוצע" בין ישראל להקב"ה. ויתכן שאז עדיין לא ידעו מהאיסור בעשיית "ממוצע" אלוקי זהב - ולכן רצו בני ישראל לעשות את העגל בתור "ממוצע" כזה, ומיושב קצת איך עשה אהרן את העגל.

וזהו הרמז בלשון רש"י שהביא תיבת "אנוש" - שהחטא כאן היה בדוגמת דור אנוש (בנו של שת בן אדם הראשון):

הרמב"ם מאריך לבאר⁷, אשר "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה, ונבערה עצת חכמי אותו הדור. ואנוש עצמו מן הטועים. וזו היתה טעותם: אמרו, הואיל והא-ל ברא כוכבים אלו וגלגלים אלו להנהיג את העולם, ונתנם במרום, חלק להם

6. ראה גם לקמן סימן ב.

7. בריש הלכות עבודה-זרה.

עומק הפשט - עיונים ברש"י

כבוד, והן שמשין המשמשין לפניו - ראויין הם לשבחם ולפארם, ולחלוק להם כבוד .. וזה היה עיקר עבודה-זרה. וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוקה אלא כוכב זה" וכו'.

זאת אומרת, שטעותם היתה שהחשיבום לממוצע שיש לו בחירה, אף שבאמת אינם אלא "כגרזן ביד החוצב בו" - וכמו כן הוא בעניננו, שרצו לעשות את העגל ל"ממוצע", ומזה נשתלשל החטא של עבודה-זרה ממש, בכמה מבני ישראל, היינו להחשיב את הממוצע כבעל בחירה.

ויש הרבה להאריך בזה, ואכ"מ.

(חלק יא - תשא א)

וַיִּתְפַּקְדוּ כָּל הָעָם אֶת נֹזְמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאֲזְנֵיהֶם
וַיָּבִיאוּ אֶל אֶהֱרֹן. וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּצַר אֹתוֹ בַּחֲרֹט
וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסַּכָּה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הֶעֱלֹדְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (לב, ג-ד)

-רש"י-

ויצר אותו בחרט - יש לתרגמו בשני פנים:
האחד - 'ויצר' לשון קשירה, 'בחרט' לשון
סודר, כמו 'והמטפחות והחריטים', 'ויצר
ככרים כסף בשני חריטים';
והשני - 'ויצר' לשון צורה, 'בחרט' כלי
אומנות הצורפין שחורצין וחורטין בו
צורות בזהב:

רש"י מביא שני פירושים שונים, המחולקים ביניהם הן בפירוש תיבת "ויצר" והן
בפירוש תיבת "בחרט":

להפירוש הראשון, "ויצר" הוא לשון קשירה, ו"בחרט" הוא לשון סודר - והיינו,
שאהרן קשר את הזהב בתוך כיס כעין בגד ("סודר");

ואילו להפירוש השני, "ויצר" הוא לשון צורה, ו"בחרט" הוא כלי מיוחד שעל ידו
חורטים צורות - והיינו, שאהרן צייר בזהב צורת עגל.

ויש לברר: מדוע הוצרך רש"י לשני פירושים, ולא די לו באחד מהם?

וגם: מה ענינה של ההקדמה שהקדים לדבריו - "יש לתרגמו בשני פנים" (דלכאורה מיותר)? ועוד: כאשר רש"י מפרט את הפירושים הוא נוקט בלשון "האחד .. השני" - שאינו לשון רגיל כלל בפירושו (בדרך כלל, כאשר רש"י מביא שני פירושים לשונו הוא "ויש אומרים", או "דבר אחר" - וכפי שבאמת נקט רש"י בהמשך פסוק זה גופא), וטעמא בעי.

הוא היוצר, הוא העושה

ויש לבאר, שהטעם שהוצרך רש"י לשני פירושים - הוא משום שבכל אחד מהם יש קושי שאין בחברו. ובפרטיות:

לפי הפירוש הראשון שמביא רש"י - אין המשך הכתוב ("ויצר אותו בחרט) ויעשהו עגל מסכה" עולה יפה; כי לפירוש זה אהרן רק הניח את הזהב בתוך סודר וקשרו, אבל לא עשה את העגל עצמו.

וצריך לפרש, שהכתוב לצדדין קתני: "ויצר אותו בחרט" מתייחס לאהרן; ואילו "ויעשהו עגל מסכה" מתייחס למישהו אחר - וכפי שמפרש רש"י ב'דיבור' הבא: "כיון שהשליכו בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים. ויש אומרים: מיכה היה .. והיה בידו שם וטס שכתב בו משה 'עלה שור עלה שור' .. והשליכו לתוך הכור ויצא העגל".

[ולהעיר, שדברי רש"י אלו (בענין המכשפים וכו') הם רק לפי הפירוש הראשון⁸ - ואילו לפירוש השני, שאהרן בעצמו צר צורת העגל, הרי מובן מעצמו ש"ויעשהו עגל מסכה" קאי על אהרן: "ויצר אותו בחרט (צר אותו בכלי אומנות עד ש)ויעשהו עגל מסכה". וכדרכו של רש"י בכמה מקומות שהוא מפרש שני פירושים, שבהגיעו לכתוב אחר הרי הוא מפרש רק לפי פירוש אחד מהם, כי לפי הפירוש השני אין צורך בכלל בפירוש].

---

8. ראה גם משיח אלמים על רש"י כאן.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

וכיון שדוחק הוא, כמובן, לומר שחלקו הראשון של הפסוק מדבר באהרן וחלקו השני עובר לדבר במישהו אחר (כי אף ש"הרבה מקראות קצרי לשון"⁹, הרי דוחק הוא בנידון דידן) - לכן הביא רש"י פירוש שני, ש"ויצר אותו בחרט" מכוון לעשיית צורת העגל; ולפירוש זה אתי שפיר, שאכן גם "ויעשהו עגל מסכה" מכוון לאהרן.

ולענין התמיהה המפורסמת - איך יתכן שאהרן בעצמו יצור צורת העגל, ענין של עבודה זרה?! הנה כבר האריכו בספרים שבאמת לא היה זה ענין של "עבודה זרה" ממש, ואין כאן המקום להאריך בזה¹⁰.

[והנה, בכלי יקר פירש שאף שבפועל לא עשה אהרן את צורת העגל (כפירוש הראשון ברש"י), מכל מקום "ויעשהו עגל מסכה" קאי על אהרן - כי "לפי שנתעסק בהתכת הזהב מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו"¹¹. ולפירוש זה מתיישב הכתוב היטב לכאורה.

אבל אין לפרש כן אליבא ד(הפירוש הראשון ב)רש"י - כי:

בפשוטו של מקרא לומר ש"מעלה עליו כו" הוא חידוש, והיה צריך רש"י לכותבו בפירוש¹².

רש"י כתב במפורש "באו מכשפי ערב רב .. **ועשאוהו**" - היינו, שהעשיה מיוחסת לערב רב ולא לאהרן.

ולהעיר שגם בדרך ההלכה הרי "מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה"¹³; ואף שמחשבת **עבודה זרה** כן "מצרפה למעשה" - הרי בעניננו בוודאי לא היתה **מחשבתו** של אהרן, ח"ו, לעבודה זרה ורק **שעשייתו** - התעסקותו בהתכת הזהב - **גרמה** אחר כך לעבודה זרה].

---

9. רש"י ויחי מח, ב. ועוד.

10. ראה גם לעיל סימן א, וב'עומק הפשט' לפרשת קדושים (חלק יא).

11. ועד"ז פי' באור החיים.

12. ע"ד פרש"י לך יב, ה.

13. קידושין מ, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א. ועוד.

הוא אחד – ויש שני

אמנם גם הפירוש השני, שלפיו לשון הכתוב כאן מתיישב היטב (שאהרן בעצמו צר הצורה ועשהו "עגל מסכה") - אינו מתיישב עם המשך הכתובים¹⁴, שם מסופר שאהרן אמר למשה "ואשליכהו באש ויצא העגל הזה";

ומשמע, שיציאת העגל היתה חידוש בעיני אהרן, כי לא הוא שצר את צורת העגל, אלא רק השליך את הזהב באש.

ואכן, רש"י שם מפרש כהפירוש הראשון כאן: "ולא ידעתי שיצא העגל הזה - ויצא"; אמנם להפירוש השני נצטרך לדחוק ולפרש שהכתוב קיצר בלשונו ולא חש להאריך בכל פרטי הענין (ובאמת נעשה העגל על ידי אהרן, שהוא צר צורתו וכו')¹⁵.

וזוהי העדיפות שבפירוש הראשון, שלפיו אתי שפיר: אהרן רק קשר את הזהב והשליכו לאש ("ואשליכהו באש") - ואילו זה ש"יצא העגל הזה" היה חידוש שהתחדש לאחר מכן, בכח פעולה של מישהו אחר (מכשפי ערב רב או מיכה).

ומעתה יובן מה שהקדים רש"י ש"יש לתרגמו בשני פנים":

בדרך כלל, כאשר רש"י מביא שני פירושים (או יותר) בענין אחד, הרי הוא מסדר את הפירושים לפי מדת ההתאמה עם דרך הפשט: הפירוש הקרוב יותר לפשט מביא רש"י כפירוש ראשון, ואילו את הפירוש המוקשה יותר מביא כפירוש אחרון.

אמנם בנידון דידן רצה רש"י להדגיש שאין ללמוד מהסדר, כי באמת שני הפירושים שווים ושקולים (וזה שהקדים רש"י פירוש אחד מהם הוא רק מחמת ההכרח - שאי אפשר להביא את שני הפירושים בבת אחת); ולזה הקדים בתחילת דבריו וכלל שני

---

14. פרשתנו לב, כד.

15. ולהעיר, שהרא"ם שם פירש שדברי אהרן אלו אינם אליבא דאמת: "שמפני יראתו ממושה הוציא דבר שקר מפיו"; אך כבר תמהו עליו המפרשים.

הפירושים בהשוואה אחת - "יש לתרגמו בשני פנים" - ללמדנו ש"שני פנים" אלו שווים הם במעלתם:

כשם שהקושי בפירוש הראשון הוא מזה שבהמשך הפסוק ("ויעשהו עגל מסכה") נראה שאהרן עשה את העגל - וצריך ליישב בדוחק שזהו מטעם שקיצר הכתוב ולא הזכיר שהתערב כאן מישהו אחר;

כך ממש הוא הקושי שבפירוש השני, שמהמשך הכתוב ("ויצא העגל הזה") ניכר שלא עשה אהרן את העגל - וגם קושי זה יש ליישבו בדוחק שהכתוב קיצר שם בלשונו ולא הזכיר את זה שאהרן צר את צורת העגל.

ובזה יובן גם מדוע מפרט רש"י את הפירושים וכותב "האחד .. השני" - ולא בלשון "הראשון .. השני"¹⁶;

כי גם בזה כוונתו להדגיש שאין כאן פירוש ראשון (והיינו במעלה), אלא "אחד" (ויש שני הדומה לו) משני פירושים שווים. כלומר: ההפרש ביניהם הוא שהם שני פירושים שונים, אבל לא הפרש במעלתם ובהתאמתם עם דרך הפשט.

אחרי 'א' בא 'ד' א'

ויש להוסיף בביאור לשונו המיוחדת של רש"י כאן - בדרך ה'עבודה':

הנה כד דייקת בפירוש רש"י בפסוק דידן, נראה דבר פלא.

בפסוק זה יש שלושה 'דיבורים' רצופים, שבכל אחד מהם מביא רש"י שני פירושים שונים לאותו הענין; אמנם באופן הבאת הפירושים, יש הבדל בין ה'דיבורים':

---

16. וראה פרש"י בראשית א, ה: "היה לו לכתוב 'יום ראשון', כמ"ש בשאר הימים 'שני שלישי רביעי'; למה כתב 'אחד'?"

עומק הפשט – עיונים ברש"י

ב'דיבור' הראשון, "ויצר אותו בחרט" - לשונו היא "יש לתרגמו בשני פנים, האחד .. והשני" (וכאמור):

ב'דיבור' השני, "עגל מסכה" - מפסיק רש"י בין הפירוש הראשון והשני בתיבות "יש אומרים" ("באו מכשפי ערב רב .. ויש אומרים מיכה היה שם כו");

וב'דיבור' השלישי, "מסכה" - מפסיק רש"י בין הפירוש הראשון והשני בתיבות "דבר אחר" ("לשון מתכת. דבר אחר: קכ"ה קנטרין כו").

ויש לומר, שבהבדלי לשון אלו נרמז ענין גדול בעבודת האדם:

בדרך כלל, ירידת האדם למצב של חטא ועון באה באופן של סדר והדרגה; אין האדם "קופץ" בבת אחת מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, אלא בתחילה באה ירידה קטנה לפי ערך ("בדקות"), וממנה מסתעפת ירידה גדולה יותר ("בגסות"), וכך עד שמגיע לשאול תחתית, רחמנא ליצלן.

וכן הוא בנידון דידן, כאשר מדובר על חטא העגל, ענין של "עבודה זרה":

כאשר מאירה באדם אחדותו של הקב"ה, איך ש"ה' אחד" בשלימות ובפשטות - אז אין שייך שיגיע למצב של "עבודה זרה" כלל; אמנם כאשר הוא מתחיל לסטות מה"אחדות הפשוטה" ולו במעט - אז סטייה קלה זו מביאה לסטייה חמורה יותר וכו', ועד ש"אומר לו לך עבוד עבודה זרה".

וסדר ירידה זו מרמז רש"י בסדר הפיסקאות כאן:

השלב הראשון בירידה הוא כאשר האדם "מתרגם" את התורה "בשני פנים" - הוא חושב שיש בתורה ענין של התחלקות ופירוד. כלומר: האמת היא שהתורה - בהיותה חכמתו של הקב"ה שהוא "אחד" בתכלית - כולה אחדות גמורה ופשוטה, וכל הפירושים שיש בה מכוונים לנקודה אחת; אך משום שבפועל ישנם כמה פירושים בתורה, הרי זה נותן אפשרות לאדם הלומדה לנטות מרגש האחדות הפשוטה שבתורה ולהרגיש משהו מענין של התחלקות ופירוד.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

[ואף שמצד התורה עצמה הכל באחדות - הרי יש אפשרות לאדם הלומד להרגיש כך, וע"ד מארז"ל הידוע¹⁷ "כתוב והרוצה לטעות יטעה"].

וזהו השלב הראשון שבדברי רש"י כאן - "יש לתרגמו בשני פנים" - האדם הלומד יכול "לתרגמו" לפי תפיסתו הוא בשני פנים, ולנטות מהאחדות הפשוטה שבתורה. ואמנם, בשלב זה עדיין ההתחלקות היא בתורה עצמה, בבחינת "בשני פנים"; אבל מזה באה ירידה גדולה יותר, והוא השלב השני בלשון רש"י:

"יש אומרים" - במקום להתבטל בתכלית לשכל וחכמת התורה, חושב האדם את עצמו ל"יש", הוא מדמה שגם הוא "מאן דאמר". ומזה בא לתכלית הירידה, השלב השלישי שבלשון רש"י:

"דבר אחר" - נעשה מציאות נפרדת מאלקות, "דבר אחר", עבודה זרה.

והעצה לכל זה היא לחזק את רגש האמונה וקבלת עול מלכות שמים - שהוא רגש פשוט ובלתי מתחלק - ועל ידי זה מתחזק הרגש דאחדות ה' בכל העינים, וכך הוא שמור ובטוח מכל מצב של פירוד והולך לבטח דרכו בעבודת "ה' אחד".

(חלק יא - תשא א)

---

17. ב"ר פ"ח, ח.

וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵי וַיִּקְרָא ה' ה' א-ל רַחֹם וְחַנּוּן
אֲדָר אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְאַמֶּת. נֹצֵר חֶסֶד לְאַלְפִים
נִשְׂא עֵז וְפִשֵׁעַ וְחִטָּאָה וְנִקָּה לֹא יִנְקָה פֶקֶד עֵז
אֲבוֹת עַל בְּנִים וְעַל בְּנֵי בְנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל
רְבָעִים. וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקְד אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה (לד),
(ו-ח)

-רש"י-

וימהר משה - כשראה משה שכונה עוברת,
ושמע קול הקריאה, מיד וישתחו':

לפום ריהטא, כוונת רש"י היא ליישב הקושי: למה מיהר משה להשתחוות ("וימהר
משה")?

ועל זה מבאר, שכיון ש"ראה משה שכונה עוברת" - כלומר, שהיא עומדת לעבור
מעל פניו, ו"שמע קול הקריאה" - היינו, שכבר שמע קול הקריאה, לכן השתחוה מיד,
במהירות, כדי שלא לאחר מלהשתחוות ולהודות לקב"ה.

ונכן פירש בבאר בשדה על רש"י:

"דקשיא ליה: למה מיהר להשתחוות? - לזה אמר: 'כשראה משה שכונה עוברת ושמע קול
הקריאה', דלא רצה להשתחוות בעודנו שומע קול הקריאה, ומיד אחר גמר הקריאה מיהר
להשתחוות קודם שתתכסה השכינה ממנו".

עומק הפשט – עיונים ברש"י

וראה גם בדברי החזקוני: "לפי שראה משה להקב"ה עובר והולך מלפניו, והוא היה רוצה להתפלל לפניו קודם שיתכסה ממנו".]

אמנם כד דייקת, הבנה זו - שרש"י בא לתרץ מדוע מיהר משה - אינה מחוורת:

לכאורה, מלכתחילה פשוט ומוכן למה מיהר משה, כי בוודאי כל מעשיו בעבודת ה' היו בזריזות גדולה¹⁸ - ומדוע צריך לפרש טעם מיוחד למהירות משה?

ולכן נראה לומר, שלא הוקשה לרש"י למה מיהר משה, כי מוכן הוא שמשה עשה כל עניניו בזריזות, ובוודאי גם השתחוואה זו לה' היתה במהירות וזריזות;

אמנם מטעם זה גופא הוקשה לרש"י - אדרבה: למה הוצרך הכתוב לפרש כאן "וימהר משה"? הלא מהירות זו (כאשר מדובר בהשתחוואה לה') מובנת היא מעצמה!

ומתרץ רש"י, שבתוכה "וימהר" נתכוון הכתוב להשמיענו חידוש בזמנה של השתחוואה זו, כדלקמן.

"מִיד וִישְׁתַּחוּ"!

מפשטות הכתובים משמע, לכאורה, שמשה השתחוואה לאחר שאמר הקב"ה את כל י"ג מדות הרחמים, בתור הודאה על בשורה טובה (וכן משמע במדרשים ובכמה מפרשים):

ועל זה מחדש רש"י, שהלשון "וימהר משה" בא ללמדנו (בדרך הפשט) שאינו כן, אלא שמשה מיהר והשתחוואה לפני הדיבור.

---

18. וע"ד מה שמצינו באברהם כמה פעמים (בפרשת וירא) לשון "וימהר", "וישכם", "רץ אברהם" (יח, ו-ז. כב, ג ובפרש"י).

וזהו שמדייק רש"י "כשראה משה שכינה עוברת" - שהשכינה מתחילה לעבור, "ושמע קול הקריאה" - תיכף כשמע קולו של הקב"ה, עוד קודם ששמע הקריאה עצמה, "מיד וישתחו".

ובהדגשת רש"י "כשראה שכינה עוברת", מבואר מה שכאן דוקא הקדים משה להשתחוות (אף שלא מצינו שהשתחוה משה לפני שאר האמירות), כי קריאה וקול זה היה יחיד במינו, "שכינה עוברת", קיום בקשתו "הראני נא את כבודך"¹⁹; ופשוט שכאשר רואים את המלך צריכים להשתחוות לפניו תיכף ובתחילת ראיית פניו.

והטעם שאיחר הכתוב להודיע על השתחוואה זו רק לאחר אריכות הדיבור של הקב"ה - הוא כדי שלא להפסיק בין "ויעבור ה' על פניו ויקרא" לבין המשך הקריאה; אבל באמת השתחוה משה עוד לפני כל הדיבור.

ובנוגע להשתחוואה הנדרשת לאחר הדיבור, בתור הודאה על הבשורה הטובה²⁰ - הנה הכתוב לא מדבר בזה, כי מובן מעצמו שמשה היה מודה על בשורה טובה; ובפשטות אפשר לומר עוד, שכיון שהשתחוה בפישוט ידים ורגלים בתחילת שמיעת הקול - הרי שלא קם מההשתחוואה עד לאחר גמר כל המאורע, ובמילא אין מקום להשתחוואה נוספת.

[וכן מבואר בפירוש רבינו אברהם בן הרמב"ם: "אמר רבינו סעדיה, שענין אמרו 'וימהר משה' לרמוז שהוא השתחוה מתחילת המעמד, אלא שאיחר הכתוב הזכרת דבר זה כדי לסמוך 'ויקרא' ל'ויעבר', וכאשר גמר את הענין הודיע מה שעשה משה מתחילה ואמר 'וימהר משה וכו'". ונמצא, שמשה השתחוה מתחילה מיד, ושמע את המדות כשהוא בהשתחויה"].

"הס כל בשך מפני ה'"

והנה, יש מפרשים²¹ שלמדו כי "וימהר משה" בא ללמד שמשה הקדים והשתחוה באמצע הדיבור; והיינו, שכאשר שמע משה את דברי הקב"ה שהוא "פוקד עון אבות

19. פרשתנו לג, יח. - ואף שאמר לו (שם, כ) "לא תוכל לראות את פני", הרי גם "שכינה עוברת" בכלל ראיית כבודו של הקב"ה, וכפרש"י (שם, יט) "הגיעה השעה שתראה נכבודי מה שארשה אותך לראות כו".

20. ראה פרש"י בא יב, כז.

21. ראה חוקוני. ועוד.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים" - כלומר, שיתכן והבנים ייענשו בגלל חטא אבותיהם אפילו בדור רביעי - מיהר להשתחוות כדי שלא יהיו דורות נוספים ("ועל חמשים") בכלל "פוקד עון אבות על בנים".

אמנם מובן שאין מקום לפירוש זה ב"פשוטו של מקרא", וכמו שהקשה באבן עזרא - "כי אין הדעת סובלת להפסיק הוא דברי השם בעוד שהיה מדבר!"

וכמו כן קשה לומר כמו שכתבו במפרשים אחרים²², ש"וימהר משה" בא להשיענו ש"משה לא היה יכול לחכות עד סיום הדברים, אלא מיהר להשתחוות באמצע הדיבור משום שנתפעל ביותר מאחת המדות די"ג מדות הרחמים -

כי לפי "פשוטו של מקרא" אין הסברא נותנת ש"משה הפסיק והשתחוה באמצע הדיבור.

[ובזה יובן בפשטות מה שכתוב בפרשת שמות²³: "ויאמר אל תקרב הלום, של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא. ויאמר, אנכי אלקי אביך אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים. ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים וגו'" - דלכאורה אינו מובן, למה כתוב שלוש פעמים "ויאמר", ואין הכתוב כולל הכל באמירה אחת?

כי, כאשר בתחילה אמר למשה "של נעליך מעל רגליך" - לא היה משה יכול לעשות פעולה זו באמצע הדיבור, ולכן **נעצר הדיבור** כדי לתת למשה לחלוץ הנעליים;

ושוב כשאמר לו "אנכי אלקי אביך וגו'" - לא היה משה יכול להסתיר פניו באמצע הדיבור, ורק לאחר שנעצר הדיבור אזי "ויסתר משה פניו", ואז התחילה אמירה שלישית].

וכיון ש"אליבא דרש"י אי אפשר לפרש ש"משה השתחוה באמצע הדיבור" - על כרחנו ש"וימהר" פירושו שהשתחוה לפני הדיבור, וכדברינו לעיל.

(חלק יא - תשא ב)

---

22. ראה תורה תמימה על אתר.

23. ג, ה-ז.

לזכות
החתן הת' שלום דובער שי'
אשכנזי
והכלה חנה תחי'

*

ליום נישואיהם בעז"ה,
בשעה טובה ומוצלחת
ביום י"ט אדר ה'תשפ"א
הבא עלינו לטובה

*

הוקדש על ידי הורי הכלה שיחיו
הרה"ח ר' יוסף ירחמיאל
וזוגתו מרת שטערנא שרה
הבלין